

Ruslands manglende opgør med sin stalinistiske fortid

Denne bog handler grundlæggende om trofasthed indtil døden og om stor og ægte kærlighed, der overlevede på trods af langvarig og grusom adskillelse – i først tysk krigsfangenskab og siden i en sovjetisk arbejdslejr. Sådan indledte jeg i 2013 min anmeldelse af en bog, som fremstod som et levende, smertende og individuelt monument over Gulag. Udgivet af den britiske historiker Orlando Figes og oversat til dansk under titlen "Lov mig, at du kommer tilbage. En sand beretning om kærlighed og overlevelse i Gulag". Anmeldt af mig 2013 i nettidsskriftet historie-online.dk.

Over 70.000 straffefanger byggede i årene 1937-42 den over 1.000 km. lange jernbane fra Kotlas til Vorkuta i delrepublikken Komi. Langs den lå lejrene som uægte perler på en snor. Ad denne jernbane og anbragt i overfyldte kreaturvogne fragtedes i sommeren 1945 bogens mandlige hovedperson, Lev Misjtjenko, og med ham mange andre til arbejdslejren Petjora, beliggende lige under Polarcirklen. Levs brøde var, at han kort efter sin indkaldelse til fronten i 1943 var blevet taget til fange af tyskerne og tvunget til at fungere som russisk-tysk tolk. En adfærd, der "belønnes" med en anklage for spionage og ti års strafarbejde.

Bogens kvindelige hovedperson, Svetlana, havde Lev lært at kende i 1935, ved universitetsårets start 1. september. Han var 19, og hun var 18 år. Begge læste fysik på Moskvas Statsuniversitet. De blev interesserede i hinanden, blev venner og efterhånden også kærestere – i al den uskyldighed, der var normen i datidens Sovjetunion. Men med Levs indkaldelse i 1943 måtte de tage afsked med hinanden – for først at gense hinanden 11 år senere - i 1954. I næsten 10 år brevvekslede Lev og Svetlana med hinanden. En brevveksling, som bogens udgiver og forfatter, den britiske historiker Orlando Figes, bogstavelig talt faldt over i 2007 under et besøg i menneskerettigheds-organisationen Memorials lokaler i Moskva. Og som han fortjenstfuldt udgav 2013 i bogform.

Jeg skrev i min anmeldelse, at Levs og Svetlanas brevveksling i en russisk udgave, der bragte alle breve in extenso, kunne være det levende monument over Gulag, som det officielle Rusland endnu ikke havde og

har fået sat. Selvfølgelig har vi Solsjenitsyn, og tak for det. Men brevvekslingen rummer i koncentrat både lejrlivet og den barske hverdag i Stalins Sovjetunion.

Det er ofte, fra især vestlige kommentatorers side, med rette blevet bemærket, at Rusland aldrig har taget et opgør med sin stalinistiske fortid. Det var i anmeldelsen fra 2013 og er stadig min hypotese, at et sådant opgør næppe kommer nogensinde. Ofte har man sammenlignet med efterkrigstidens Tysklands ret så radikale og dybtgående opgør med sin nazistiske fortid. Vergangenheitsverwältigung kaldes processen i Tyskland. Her bør dog huskes, at dette opgør godt og grundigt blev sat i værk samt ikke mindst dikteret af sejrherrene. Herunder af Rusland eller rettere sagt den gang Sovjetunionen. Dette lands ubestrideligt enorme indsats under verdenskrigen og ikke mindst de lidelser og kæmpetab såvel menneskeligt som materielt, den medførte, har givetvis skygget for et opgør med stalinismen.

Men der kan også anføres en anden årsag til det manglende opgør med Stalin-tiden. Ruslands historie er fuld af bratte kursændringer samt medfølgende lidelser. Peter den Stores reformværk, Oktoberrevolutionen samt kollektiviseringen og den industrialisering, der fulgte i revolutionens kølvand – for blot at nævne nogle af dem. Så Stalins forbrydelser kan nemt føjes ind i listen over dem. Kort sagt blive en organisk del af tilværelsen - og nærmest en historisk selvfølge. Desuden skal man ikke se bort fra den voldsomt stigende rolle, som Den russisk-ortodokse Kirke har haft siden Sovjetunionens opløsning i 1991 – både statsligt og samfundsmæssigt, men også personligt for mange russere. Kirkens anliggender havde siden Peter den Stores dage i begyndelsen af 1700-tallet været administreret af et verdsligt regeringskontor. I 1917 blev kirke og stat adskilt, og for kirken fulgte en grusom pay back time. Ved Sovjetunionens opløsning i 1991 beholdt kirken sin selvstændighed og har siden forstået at bevare og udnytte den maksimalt.

Hvor julen og dens glædesbudskab er den største kristne fest hos os, er det påskens passionshistorie eller lidelsen, der er i centrum i den ortodokse variant af kristendommen. Lidelsen er forudsætning for glæden. Den hviderussiske nobelpristager Svetlana Aleksijevitj sagde i sin forelæsning i Stockholm bl.a., at "lidelsen er vor vigtigste kapital. Hverken olie eller gas, men lidelsen. Den er det eneste, vi hele tiden opnår. Hele tiden søger vi svaret: Hvorfor omsættes vore lidelser ikke til frihed? Har de

virkelig kun været til ingen nytte”?

Gulags arbejdslejre og den frygtelige virkelighed, de repræsenterer, er i dag i et hastigt fremadskridende fysisk forfald. Tilsyneladende er der ingen offentlig interesse for at bevare og konservere dem. I modsætning til kz-lejrene i Tyskland og omkringliggende lande. De op mod 20 mio. mennesker, der passerede gennem de sovjetiske lejre, risikerer i Ruslands egen historie at ende som blot et tal eller en episode.

Gulag savner levende og individuelle fixpunkter for sin eksistens. I lighed med den tysk-jødiske pige Anne Frank eller italienske Primo Levi. Måske, men jeg har mine tvivl, kunne Levs og Svetlanas brevveksling i en russisk udgave ende med at blive et levende russisk mindesmærke for Gulag. Brevene er uzensurerede. samtidige og umiddelbare til forskel fra de mere eller mindre reflekterende erindringsværker. Og dette unikke materiale kan forholdsvis nemt omsættes til film, jfr. filmen om Arthur Schindler. Et autentisk, gribende og dybt menneskeligt drama og dokument om Gulag. Dette nedværdigende og menneskeligt nedbrydende uvæsen.